

VÆRKBRUDEN

Af Dennis Gade Kofod

“Jeg ønsker mig, at litteraturen får en større plads i samfundet, hvor f.eks. underklassen ikke kun er karakterer i historierne, men også er dem, der sidder med bogen [...]. Jeg ønsker mig en situation, hvor jeg ikke kun skriver om, men også til dem”. Forfatteren Dennis Gade Kofod reflekterer i dette essay over forholdet mellem litteratur og klasse i dag og over selv at skrive en slags arbejderlitteratur, der “henter sin erfaring i liv, hvor krop og indtjening er bundet sammen på en anden måde end det er for langt de fleste mennesker”.

– Du var vel 16, siger min far.

Hans stemme er uden klang, på samme måde som når han af og til tog imod klager på hotellet. Han forstår og svarer dig, men vil, det ses helt tydeligt, ikke blande sin stolthed ind i det mellemværende.

Så alligevel.

– Hvorfor spørger du?

– Du ved, jeg samler sammen.

Så alligevel.

– Og du ved, du ikke må skrive om det før, vi er døde.

Bag ham kan jeg høre min mor. Hun leder efter sine piller, og uden at tænke på, at han holder telefonen i hånden, råber min far af hende.

– Sæt dig nu ned, Lissy. Du ved, du vælter, når du har det sådan der.

Sådan sidder tiden på hotellet i deres kroppe. Jeg ved godt, sådan nogenlunde, hvordan kræft udvikler sig, men alligevel er det ikke forkert at sige, at det var Balka Søbad og Haderup Kro, der gjorde det: borede sig ind i min mors celler

og rodede med generne, så delingen gik galt, så mutationerne tog over og skabte nye celler, der på samme måde som arbejdet forsøgte at slå ihjel. Oven i kræften er der så hjerneblødningerne, både før og efter: to store og flere små. De sidste mærker hun ikke. De bliver blot opdaget på de regelmæssige scanninger, sygehusvæsenet tilbyder. Scanningerne fører ikke egentlig bedring med sig, men giver alligevel min mor et håb om, at noget bliver godt igen.

Noget bliver måske bedre, tænker hun, og skuffelsen er næsten lige så hård som canceren.

Nu – femten år efter hun fik kræft – er der knogleforvitring af skelettet i ansigtet som senfølge af strålebehandlingen, der fjernede de syge celler. Min mor har fået en kæbe af titanium, der meget imponerende er 3D-printet i Schweiz. Hun har ingen tænder i undermunden og et alt for lige og strålende gebis i overmunden. Efter tiden på sygehuset i Holstebro var de tænder, de ikke fjernede inden behandlingen, blevet sorte. Ikke som kul, der har den her tørre og lidt smukke glans (lysspil). Mere som resterne fra et bål, der er gået ud i regnvejr.

Det bliver aldrig godt igen.

Det ved jeg.

Min søster siger, hun kan huske, at mor skar i sig selv allerede på Haderup Kro.

Haderup Kro er efter Søbad.

Min far siger, at det begyndte på Søbad, men han ville, selvfølgelig, det er kærlighedens krav, ikke gøre os nervøse. Derfor sagde han ikke noget.

Men jeg var 16, og jeg stod i receptionen og ventede på at få lov til at tale med min mor. Jeg er ret sikker på, at jeg ville bede om penge, så jeg kunne drikke øl med Kennie. Jeg kunne høre hende på kontoret, hvor hun var sammen med ejeren af Søbad, Jørgen Høi. Min mor sad lige inden for døråbningen, min far må have siddet på sin plads ved skrivebordet ud mod parkeeringspladsen, og så har Jørgen stået rundt om hjørnet foran bookingtavlerne, der hver vinter rykkede hjem i privaten for at blive fyldt på ny. De talte om løn, de tre, det husker jeg, men jeg kan (selvfølgelig) ikke huske deres replikker.

Min mor udpenslede, hvor mange timer de brugte på Søbad hver dag.

Det liv de gav til at drive hotellet, det ville hun kompenseres for.

Hun fortalte om min fars hjerteflimmer.

Sin egen betændelse i hånden og knæ.

Mine ord: Hver morgen, når de låste hovedbygningen op, trådte de ind i et

levende væsen, der langsomt, imens det tog imod mine forældres pleje og vedligehold, fortærede dem med sit spyt og syre. Hver vinter, når sæsonen var ovre, og de begge blot arbejdede hjemme i privaten, tog de på både i krop og humør, for så – over forsæsonen og højsæsonen – at lægge det hele i hotellet.

Mine ord: Deres sved og hudceller må stadig kunne findes på Balka. I gulvtæppet. I træet i receptionens skænk. I baren foran tv-stuen. I gulvtæppet fra hallen til køkkenet.

*Dennis Gade
Kofoed taler om
Martin Andersen
Nexøs betydning
for sit forfatterskab
på konference i
Arbejdersmuseet
2019)*

Jørgen Høi anerkendte ikke den målestok. Min mor måtte forstå, sagde han, at hun jo stort set var værdiløs uden ham og hotellet. Hendes tid var intet værd i forhold til hans tid, der fik alting til at ske: Hvis ikke han gav hende lov til at bruge hendes tid hos ham på hotellet, hvad ville hun så egentlig være

værd? Ja, hvad ville hun være uden ham og hotellet? Sygehjælper igen? Var det måske noget at vende tilbage til? Min far kunne så blive tjener igen. Op og ned ad gulvet til knæene og venstre albue og hjertet ville give helt og aldeles efter.

Hvis ikke han, den store Jørgen, havde givet dem stillingen som en nådegave, ville de slide sig ned alligevel, men uden titel og til en endnu mindre løn.

Hvis ikke han, Jørgen den nådige, lod dem være her, på hans grund i hans virksomhed, ville der blot være andre i deres sted.

Hvis ikke han, Jørgen den almægtige, havde valgt lige dem, ville de forsvinde.

Tilbage til at være ingenting.

Dér kastede min mor den kuglepen, hun havde i hånden, og min far rejste sig med det samme. Det hørte jeg på lyden fra de tørre plastikhjul på kontorstolen fra Minolta. Jeg er sikker på – sådan kender jeg min mor og far, sådan har jeg set det så mange gange – at han rejste sig for at slå, men det skete ikke, og det skræmte mig. Der skete ikke andet end, at min mor græd, og min far bed det i sig, imens Jørgen Høi, mærket med en blå streg ned over kinden, forlod kontoret uden at sige mere.

Jeg kan huske, han gik gennem restauranten og ned i køkkenet.

Jeg kan huske, jeg smuttede uden mine forældre så mig.

Jeg kan huske, jeg skulle feje pladsen foran den ene lejlighedsblok, og at jeg der ridsede Jørgens bil (ganske poetisk med nøglerne til hotellet). Ikke bare en lille ridse, men hele kølerhjelm og hele den ene side, så den skulle fuldstændig omlakeres.

Jeg husker, jeg blot sagde, at jeg intet vidste om det, da han spurgte mig.

Jeg husker hans vrede, og jeg kan stadig frydes ved den.

Jeg husker, jeg forstod, at jeg kan gøre, hvad jeg vil, så længe jeg ikke bliver taget.

Jeg forstod, hvad min mor og far, havde forsøgt at lære mig, når de sagde: Det nytter ikke at gå rundt med vrede og had. Lad det komme ud. Når du har gjort dit, skal ingen træde på dig.

Senere, den dag, stjal jeg 2000 kroner fra kassen til mig og Kennie.

Senere, et par år, begyndte jeg at komme i Børnehuset i Sankt Peders Stræde.

Senere, et par år til, lavede vi indbrud i cafeerne på Frederiksberg med en stjålet bil for at sælge tyvekosterne og sende pengene til Mexico.

Senere, samme år som indbruddene, satte vi Åboulevarden i brand for at stoppe statens tvangsudsendelse af flygtninge.

Senere flyttede jeg ind i BumZen, hvor vi gemte flygtninge uden opholdstilladelse i de overskydende værelser.

Og lige efter det tog jeg sammen med en håndfuld andre til Hamburg for at mødes med to fra RAF.

Og så brød jeg sammen og fik en diagnose.

Jeg havde forsøgt ikke at lade andre bestemme, hvem jeg var, og hvad jeg skulle være, og det kunne jeg, ligesom langt de fleste andre, ikke holde til.

Hadet og vreden er intakt, men kræfterne slår ikke til.

Min frihed er ligesom de fleste andres bestemt af mit økonomiske overskud.

*

Jeg bryder mig egentlig ikke om, at så stor en del af det, jeg skriver, er bundet op på had og vrede, men sådan er det (vrede er i øvrigt virkelig en følelse, der er meget lidt accepteret i samfundet, hvilket er ganske belejligt, når man gerne vil holde nogen nede). Jeg hader Jørgen Høi for det værdisystem, han lagde over verden. Jeg mødte ham for nogle år siden i et træningscenter, hvor han gik til genoptræning efter et slagtilfælde, og selv der, gammel og handicappet, var hans tilstedeværelse så stor en provokation, at jeg måtte gå uden at gøre det, jeg var kommet for. Jeg hader, at så få stiller spørgsmål til, hvad liv er værd i vores samfund. Jeg hader, at så mange blot tager det for givet, at forskellige uddannelser gør, at noget liv kan være mere værd end andet. Jeg hader, at så få sætter lighedstegn mellem liv og tid, når vi skal vurdere, hvem der skal have hvad i løn. Jeg hader, når jeg ikke har ejerskab over min krop, når jeg er tvunget til at bytte min kræfter for penge til mad til mig og børnene, uden at der er nogen rimelighed overhovedet i det bytteforhold. Jeg hader, at så få forstår, at det er den dagligdag, så mange har, uden de bliver ordentligt kompenseret for det. Når jeg i perioder har penge til kun at arbejde med litteratur, kan jeg arbejde 45 timer om ugen uden at mærke det. Når jeg har stået 45 timer i et køkken på en uge, kan jeg ikke engang holde ud at være sammen med dem, jeg elsker. Det, at så mange ikke har den erkendelse, at andre ikke kun lægger deres tid, men også deres helbred på deres arbejder, er en kæmpe udfordring for sammenholdet i vores samfund. Det, der i dag foregår på jobcentrene, er en tilbagerulning af mange af de rettigheder underklassen og arbejderklassen fik tilkæmpet sig under grundlæggelsen af vores velfærdsstat. Reglerne, der hober sig op, er – stort set – alle udtænkt og skrevet af mennesker med en lang videregående uddannelse, der – stort set – alle (forestiller jeg mig) mangler basale erfaringer med nedslidning.

*

Jeg lærte, foran Jørgens Mercedes, at når sprog ikke slår til, er der en enorm frisættende kraft i hærværk. Jeg er ikke i tvivl om, at ødelæggelsen af en genstand sætter sig i den, der ejer genstanden. Og for mig er det et formildende træk ved det at besidde: Det kan bruges imod os. Ødelæggelsen kan, udover – nogle gange – at være rensende for den, der ødelægger, også, hvis den er nøje udført, være et effektivt ritual til overførelse af vrede fra et menneske til et andet. Den erfaring satte sig i mig, men hvor den dengang, foran den ødelagte Mercedes, var en kilde til inspiration og frihed, er den i dag noget, der gør mig bange. De kræfter, der kan åbnes for, når jeg vælger at ødelægge, har for mig været alt for svære at styre, og der blev fortællinger en anden vej at gå, efter jeg i 2001 brød sammen som en (nok sund) reaktion på en række voldsomme gadekampe rundt omkring i Europa. Jeg opfatter *mine* romaner som ritualer på samme måde, som *mit* hærværk har været det: et nøje planlagt angreb på de tanker og ideer, vi alt for ofte tager for givet. Et ritual, der med sin magi forsøger at skubbe til de strukturer, der har magten over en alt for stor del af vores liv; noget der skubber sådan, at der opstår hulrum, hvor der i et øjeblik kan herske kaos, så noget nyt (måske) lige kan nå at manifestere sig og (måske kun i et øjeblik) give os lov til at leve på en anden måde: inspirere os til ikke at tage alt det, der omgiver os, for givet. Et ritual, der forsøger at kaste en ring af beskyttelse om alle dem, der deltager, så vi et øjeblik kan opleve ligeværd og fællesskaber, der er anderledes end de fællesskaber, vi naturligt færdes i til dagligt.

*

Især den sidste påstand udfordrer mig. Romanen, og nok skønlitteraturen i det hele taget, er desværre et enormt ekskluderende fællesskab. Læsningen tilhører i vid udstrækning middelklassen, og det, synes jeg, sætter mine bøger og mig selv i en penibel situation. Dem, jeg skriver om – og ofte bilder mig ind, at jeg skriver for – er slet ikke med i rituallet. Underklassen (og det der kaldes den lavere middelklasse) læser i en meget lille udstrækning skønlitteratur. Ofte har jeg en oplevelse af at snylte på deres liv (og skæbne) for at skrive historier, der i sidste ende (på trods af andre motiver for at skrive dem) kun tjener til, at jeg kan pudse min glorie, imens den læsende middelklasse kan godte sig ved, at de i det mindste ikke er på det samfundsmæssige niveau, som en del af mine karakterer befinder sig på. Så sidder de der, gymnasielærerne og de universitetsstuderende, og frydes ved dramaet, der udspiller sig langt fra deres lønrammer og pensionsordninger, så det må give dem endnu mere stress at anstrenge deres empati sådan.

Jeg ved godt, at det er strengt sat op, men det ændrer ikke ved de udfordringer, der er for litteraturen, hvis vi – os der bruger og elsker den – skal fortsætte med at prale af, at den bygger bro og har en unik evne til at lade os forstå, hvordan verden, både den fjerne og den nære, fungerer for andre mennesker. Ja, måske skriver jeg det, der med en tilsnigelse eller to kan kaldes arbejderlitteratur, men det er ikke litteratur *til* arbejderklassen. Det er ikke litteratur, der bliver læst af hverken arbejderklassen eller underklassen for at animere til oprør eller blot sammenhold. Det er litteratur, der på den ene eller anden måde henter sin erfaring i liv, hvor krop og indtjening er bundet sammen på en anden måde end det er for langt de fleste mennesker, der læser for deres egen fornøjelses skyld. Hvis vi som samfund virkelig ønskede at udnytte litteraturens potentiale, så skal vi udover at holde hånden under de gode forfattere, vi har, udbrede læsningen til alle samfundslag, og det skal ikke ske, som det gør nu, hvor det kun er ildsjæle, der kæmper læsningens sag både med eller uden støtte fra Kunstfonden. Ansvar for læsningen og litteraturens plads i samfundet kan ikke alene ligge under kulturministeriet og biblioteksvæsnet.

*

Jeg har, siden jeg flyttede tilbage til Bornholm, arbejdet som underviser i grundskolen, hvilket på rigtig mange måder er en lyksalig stilling. Jeg holder enormt meget af at undervise, og tiden brugt sammen med børn og unge giver for mig anledning til håb. Der, i grundskolen på flere forskellige skoler, har jeg desværre oplevet, at litteraturen stort set altid er reduceret til et værktøj, der ingen ret eller værdi har i sig selv, og som udelukkende bruges til at træne og måle på elevens evne til at analysere. Litteraturen bliver altså fra skoletidens begyndelse tvunget ind i et system af læring, hvor den aldrig får lov at optræde på sine egne præmisser og tilbyde alt det, den kan give et menneske: væk er (alt for ofte) vurderingen af det smukke og det grimme; det spændende, det underholdende, det umiddelbare, det kedelige. Aldrig er der tid til at svare på den nævenyttige elevs spørgsmål om, hvorfor de overhovedet skal læse det her, hvilket ellers er et helt og aldeles fantastisk spørgsmål, der jo handler om en del af kernen i den her kunstart: Hvorfor? Alt det, der gør det sjovt at læse, er væk i skolen, og kun de elever, der kommer fra hjem, hvor læsningen er en del af hverdagen, får det fulde udbytte af det, der foregår med de mange gode, vilde og smukke tekster børn og unge præsenteres for i deres skoleforløb. I stedet for at være noget samlende for en klasse, når der deles hovedværker ud til fælleslæsning, bliver litteraturen straks forbundet med et vurderingssystem, der som oftest svigter de børn og unge,

der ikke kommer fra et hjem med tradition for at læse. De ender så alt for ofte med at forbinde litteratur med krav om korrekt analyse, uvant abstrakt tænkning og oplevelsen af, at noget er givet for andre, som de ikke må stille spørgsmål til: Hvad skal den her tekst til for?

Det er en erfaring, der ikke er ulig mine egne erindringer fra Bodilsker skole, hvor jeg ikke fik en eneste positiv oplevelse med litteratur eller fortællinger videre med mig i livet. Vi blev slået selvom, vi er helt oppe i 1980'erne, og jeg husker at Jacob måtte forsvare sig mod vores historielærere, der havde ydmyget ham foran os andre, ved – i 3.-person – at udlægge Jacobs fremtid som kommende bums, fordi Jacob ikke ville læse højt for klassen. Da han, læreren, ingen reaktion fik fra Jacob, der i 5. klasse blot havde lagt sig død over bordet med armene slået om hovedet for at skjule sit ansigt, hev han fat i ham, imens han skreg: Se på mig, se på mig. Den arm, læreren hev i, blev vredet om og skulderen må have smertet. Jacob skreg i hvert fald og jog så en kuglepen igennem kinden på læreren, der slæbte Jacob ud af lokalet ved at hive ham over gulvet ved den ene ankel. Skolen var noget vi var i kamp med. Undtagelsen var i 7. klasse, hvor jeg skulle konfirmeres. Præsten, der var nyansat, fortalte os om Bonnavedde og fandens hat, der sidder forstenet på Bodils kirkes klokketårn. Ellers er min vej ind i litteraturen en tilfældighed og alt andet end en del af den dannelse, alle burde få i grundskolen.

*

Hvis litteraturen skal spille en markant rolle i vores samfund, skal undervisningsministeriet ind over. De skal gøre op med den rolle litteraturen spiller i skolen og udnytte, at langt de fleste af de lærere, der hver dag træder ind i lokalerne, har et vidende og kærligt forhold til dansk litteratur, som de ikke får lov at udnytte i undervisningen. Danskfaget og dansklærerne er blevet dem, der tager langt det meste af slæbet med at klæde vores børn på til det digitale, fordi der er et naturligt sammenfald mellem tekstanalyse og meget af det, der foregår digitalt (selv om computerspillet også er håbløst fraværende i undervisningen, på trods af det er den største nye fortælleform i vores samfund). Men det er alt sammen sket på bekostningen af litteraturen og tiden til at læse sammen. I en samtale med forfatteren Peter Laugesen om dette, sagde han: Det er jo ikke digtene, der er blevet svære at læse, det er blot læserne, der ikke længere får evnerne i skolen.

*

Jeg betragter ikke mine romaner som nogen form for aktivisme. Snarere er de en erstatning for det oprør, jeg ikke magtede at færdiggøre, og som allerede en gang har slået mig i gulvet. Jeg har en helt enorm kærlighed til romanen som kunstform og er enormt taknemmelig for, at jeg får lov at bruge så meget tid på at skrive. Romanen har også, for mig, en evne til at omforme vreden, der føder det indfald, der over tid bliver til en roman. Vreden er nemlig, igen for mig, en kilde til inspiration og lyst og vilje. Og ved at lægge ideer i romaner, der kræver så mange timers arbejde, når vreden ikke, som jeg ellers ofte har oplevet det, at løbe ud af kontrol og blive destruktiv uden et mål.

Jeg ønsker mig, at litteraturen får en større plads i samfundet, hvor f.eks. underklassen ikke kun er karakterer i historierne, men også er dem, der sidder med bogen, når den er færdig og sendt ud til læserne. Jeg ønsker mig en situation, hvor jeg ikke kun skriver om, men også til dem. Det talte jeg om til fejringen af Martin Andersen Nexøs fødselsdag på Arbejdermuseet i 2019; det oplæg – på opfordring af Nicklas Freisleben Lund – der er anledningen til nærværende tekst på. I min tale der, talte jeg om den position *Pelle Erobreren* (og også Nexø) havde hos datidens arbejderklasse og det politiske arbejde, der foregik der. Efterfølgende har jeg haft lejlighed til at skrive med dr. phil. Henrik Yde, og han har kunnet fortælle mig, at den situation, jeg beskriver for mine bøger på dagens bogmarked, ikke er ulig den, der altid har været der. *Pelle Erobreren* er, sammen med få andre værker, undtagelsen. Pelle brød igennem til læsere, der normalt ikke læste, dels ved at gøre en proletar til helt – men det er, påpeger Henrik, nu set før: Tænk blot på Victor Hugos kæmpeværk om galejsslaven Jean Valjean eller herhjemme på Oehlenschlägers *Aladdin* eller HC Andersens ”Klods-Hans” – dels ved faktisk at nå millioner af læsere i arbejderklassen direkte og derved at bidrage til deres identitetsopbyggelse. Dette skete igennem føljetonudgaverne (*De elendige* kom tilsvarende i føljetonudgaver i mange lande), en avisgenre som ikke findes mere.

Det er jo helt utroligt nedslående, men ikke en anledning for mig til at stoppe med at elske litteraturen og håbe på, at den snart kan få en anden plads i vores samfund, hvor den faktisk får lov at udfolde både sit demokratiske og sit mellem menneskelige potentiale.

*

Det er vigtigt for mig at understrege, her som en afslutning, at det ovenstående kun stiller krav til mine egne bøger. Jeg mener ikke, at vi alle sammen skal have arbejde på Rifbjergs skinkesalatfabrik for at skrive litteratur, det var blot en begyndelse, der virkede for mig. Jeg ved fra min plads i

Kunsthøjens legatudvalg for litteratur, at der skrives god og vigtig litteratur fra mange steder i det danske samfund på helt andre præmisser end dem, jeg stiller op for mig selv, og det skal de alle sammen blive ved med. Dog lader det til, at der er noget vi bliver nødt til at tale om, når vi taler om litteratur om underklassen og arbejderklassen og det på trods af, at der lige nu er en voksende interesse for fortællinger fra den del af samfundet i alle dele af det litterære miljø.

Dennis Gade Kofod, 2020

Dennis Gade Kofod, forfatter,
lærervikar og formand for
Kunsthøjens legatudvalg for litteratur